

FILLIMET E GAZETARISË SHQIPTARE GAZETA “ISHKODRA”

Gazeta “İshkodra” e panjohur (1868)

Historianët dhe bibliografët e shtypit shqiptar⁽¹⁾ deri pak kohë më parë nuk ishin në dijeni të faktit që gazeta “İshkodra” ishte botuar herën e parë qysh nga viti 1868. Në botimet e deritanishme të bëra në Tiranë, përmendet⁽²⁾ se botimi i gazetës “İshkodra” u bë për herë të parë në vitin 1879. Por zbulimi i studivesve turq, siç do ta shohim edhe më poshtë, shënon një lajm me rëndësi tejet të veçantë edhe për historinë e shtypit dhe gazetarisë shqiptare. Kjo e bën gazetën “İshkodra” gazetën e parë në Shqipëri dhe vetë Shkodrën qytetin e parë me gazetë dhe me shtypshkronjë.

Botimi i kësaj gazete përkon pikërisht me vitet kur Porta e Lartë ndërmoi disa masa për të dëshmuar se edhe ajo po ecte

¹ Kastrati, Jup. *Bibliografi shqipe e dramatikë – narrativës dhe shtypit (1750-1946)*. Kapitulli i fundit është “Bibliografia e shtypit (1848-1946)”. Gjetet edhe në Baliu, Begzad. *Vepra bibliografike e Prof. Jup Kastratit*, Prishtinë, 2001, f. 47. Vepra e hartuar në vitet 1942-1946 ruhet në dorëshkrim origjinal në Arkivin e Institutit të Historisë në Tiranë. Edhe pse e gatshme dekada më parë, ajo nuk ishte botuar nga regjimi komunist për arsye politike, siç dëshmon Dr. Hamit Boriçi. Ky dorëshkrim u shfrytëzua nga pothuaj të gjithë studiuesit e kësaj fushe për 25 vjet, deri në 1971=n, kur Palok Daka nisi të botojë *Bibliografi retrospektive e shtypit periodik shqiptar mbi Shqipërinë e viteve 1848-1944*, në revistën “*Studime historike*”, Tiranë 1971-74, në 10 numra. “Bazat e një bibliografie shkencore për historinë e shtypit shqiptar, për herë të parë, i gjejmë në dorëshkrimin e Dr. Jup Kastratit, – shkroi Dr. Boriçi, – por punimi më i plotë në këtë fushë mbetet *Bibliografia e Palok Dakës*”. (Shih: H. Boriçi. *Një shekull e gjysmë publicistikë shqiptare 1848-1997*), Tiranë 1997, f. 25. Një bibliografi më të plotë me qindra tituj të rinj e ka gati bibliografi tjetër Maksim Gjinaj. Të trija këto bibliografi të shtypit shqiptar, Kastrati, Daka dhe Gjinaj janë ende të pabotuara.

² Daka, Palok. *Bibliografi retrospektive e shtypit shqiptar dhe mbi Shqipërinë e viteve 1848-1944*. Botuar në revistën “*Studime historike*”, viti 1971, nr.3, f.139-170, nr.4, f.185-226, viti 1972, nr.1, f.195-212, nr.2, 205-224, nr.4, f.239-254, viti 1973, nr.1, f.185-202, nr.2, f.191-204, nr.3, 225-238, nr.4, f.209-222, viti 1974 – nr. 1, f.209-224. Mbledhur në një vëllim nga Biblioteka Kombëtare. Faqe 8.

me hapin e vendeve të tjera më të përparuara, dhe se po bënte përpjekje për të modernizuar legjislacionin në fuqi.

Por duhet thënë se gjithçka ishte në funksion të forcimit të gjendjes së brendshme dhe të asaj të jashtme të Perandorisë Osmane. Përpjekjet e nisura nga sulltan Mahmuti II u kurorëzuan nga sulltan Abdul Mexhiti, i cili shpalli më 3 nëntor 1839 nga salla “Gjylhane” e pallatit mbretëror të Stambollit, dekretin perandorak që ka hyrë në histori me emrin “Hat-i Sherif i Gjylhanesë” (Dekreti i Shenjtë i Gjylhanesë). Me këtë dekret filloi për Perandorinë Osmane periudha e reformave, apo si u quajt ndryshe Periudha e Tanzimatit (nga fjala arabe “tanzim” në njëjës dhe “tanzimat” në shumës - rregullime, renditje, reforma).

Në kuadër të këtyre reformave apo rregullimeve, duke filluar nga gjysma e parë e shekullit të 19-të u miratuan disa ligje krejt të panjohura më parë, të cilat shenjua edhe jetën politiko-shoqërore të kësaj perandorie. Po cilat ishin këto ligje?

Për herë të parë, Porta e Lartë vendosi “të rregullojë” ose, më mirë, të disiplinojë bazuar në ligj, botimet e çfarëdo lloji, përfshirë këtu edhe gazetave.

Administrata osmane nisi⁽³⁾ nga mesi i shekullit XIX botimin e gazetave në të gjitha qendrat e vilajeteve të perandorisë, përfshi edhe ato në krahinat shqiptare. Gazeta e parë⁽⁴⁾ që pa dritën e botimit në Perandorinë Osmane ishte “*Takvim-i Vekâyi*” (*Kalendar i ngjarjeve*). Numri i parë doli në vitin 1831 kur ende nuk kishte asnjë rregull⁽⁵⁾ për botimet, të cilat vlerësoheshin si veprime individuale. Në kuadër të Reformave të Tanzimatit u pa si e nevojshme edhe hartimi i ligjeve dhe rregullave, që kishin të bënin me botimet.

Rregullat e para dolën me miratimin e *Ligjit të Botimeve* dhe me *Ligjin e të Drejtave të Autorit* më 1857-n, i cili u pasua nga *Ligji Penal* më 1858-n, *Ligjet e Publikimeve* më 1864-n dhe *Dekreti Sublim* i 1867-s. Mbi këtë truall ligjor dolën një numër i madh botimesh

³ Tartari, Alban. *Mediat turkofone në Ballkan*. Tiranë, 2015, faqe 38-39.

⁴ Taniş, Cihat. Şarkî Rumeli Türklerinin sesi Emniyet Gazetesi (1896-1897). The voice of East Rumelian Turks the newspaper of Emniyet (1896-1897). Konya 2011. Faqe IX.

⁵ Ceylan, Ayhan. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımlarında Hukukî Düzen* (1839-1876). *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S. 1. İstanbul 2006, faqe 139-155.

në kryeqytet dhe në qendrat e vilajeteve, të cilat mbuluan pothuaj hapësirën e krejt perandorisë.

Porta e Lartë, po në kuadër të Reformave të Tanzimatit, riorganizoi vilajetet ekzistuese⁽⁶⁾ bazuar në “*Rregulloret e vilajeteve*” të viteve 1864-1867. Kështu edhe vilajetet ekzistuese shqiptare pësuan ndryshime siç parashikohej në këto rregullore perandorake.

Vilajeti i Shkodrës iu nënshtrua në vitet 1867 / 68 rregulloreve të vilajeteve dhe pësoi disa ndryshime të kufijve, pra të shtrirjes gjeografike, por edhe në nëndarjet administrative brenda vetë vilajetit (sanxhak, kaza e nahije). Po atë vit, në Shkodër, pa dritën e botimit, si në shumicën e vilajeteve të tjera të perandorisë, për herë të parë gazeta “*Ishkodra*”.

Mes dyzinave me gazeta që do të publikoheshin në kryeqendrat e vilajeteve në mbarë perandorinë, studiuesi turk Atilla Girgin⁽⁷⁾ renditi ndër të parat gazeta të çelura ato që dolën në vilajetet shqiptare në vitin 1868, gazetën “*Ishkodra*” (Shkodër, osmanisht), dhe gazetën “*Yanya*” (Janinë, osmanisht – greqisht).

⁶Gençoğlu, Mustafa. *Ishkodra Vilayeti'nin İdari Taksimatı ve Yapısı (1867/1868-1908)*. (Ndarja administrative dhe territori i Vilajetit të Shkodrës). CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi – CBÜ University of Social & Journal Sciences. Volume: 13, Issue: 3, September 2015). Faqe 259-290.

⁷Girgin, Atilla. *Türk Basın Tarih'inde Yerel Gazetecilik*. İstanbul, 2001. Faqe 86-87. Sipas tij, dolën nga viti 1860 në Beyrut gazeta *Hadikâtü I-Ahbar* (turqisht-arabisht), 1865 në Tuna – gazeta *Tuna* (turqisht-bullgarisht), 1865 në Şam / *Suriye* (turqisht – arabisht), 1866 në Trablusgarb / *Trablusgarb* (turqisht-arabisht), 1867 në Halep / *Gadire'l Firat* (turqisht-arabisht), 1867 në Cebeli Lübnan / *Lübnan* (arabisht-frëngjisht), 1867 në Kreta / *Girit* (turqisht-greqisht), 1868 në Edirne / *Edirne* (turqisht-greqisht), 1868 në Shkodër gazeta *Ishkodra* (turqisht), 1868 në Janinë / *Yanya* (turqisht-greqisht), 1869 në Bursa / *Hüdâvendigâr* (turke-ermenice), 1869 në Halep / *Firat* (turqisht-arabisht), 1869 në Konya / *Konya* (turqisht-greqisht), 1869 në Trabzon / *Trabzon* (turqisht-greqisht), 1869 në Bagdat / *Zevra* (turqisht-arabisht), 1871 në Prizren gazeta *Prizren* (turqisht-serbisht), 1872 në Kastamonu / *Kastamonu* (turqisht), 1872 në Adana / *Seyhan* (turqisht-greqisht), 1872 në Yemen / *Yemen* (turqisht-arabisht), 1873 në Manastir / *Rumeli* (turqisht), 1874 në Ankara / *Ankara* (turqisht), 1876 në Herzegovinë / *Neretva* (turqisht-serbisht), 1877 në Prishtinë gazeta *Kosova* (turqisht-serbisht), 1877 në San'a / *San'a* (turqisht-arabisht), 1878 në Sivas / *Sivas* (turqisht), 1884 në Manastir / *Manastir* (turqisht), 1884 në Musul / *Musul* (turqisht), 1903 në Kudüs / *Kudüs* (turqisht-arabisht).

Sipas tij, gazetat e vilajeteve përmbanin lajme rreth sulltanit, qeverisë dhe emërimet e zyrtarëve publikë, mbi institucionet publike të krahinës, mbi ndërtimin e rrugëve, hekurudhave, linjave telegrafike, mbi çështjet e shëndetit, arsimit, ekonomisë dhe policisë. Shkrimet e botuara në këto organe shtypi nuk mbanin emrat e autorëve apo të gazetarëve. Një tjetër tipar i shumicës së këtyre gazetave është emri i gazetës i njëjtë me atë të vilajetit dhe gjuha e dytë e rajonit, krahas osmanishtes, që zinte një pjesë të gazetës.

Sipas⁽⁸⁾ studiuesit tjetër turk, Topuzit, ato ishin shumica buletine njoftimesh apo gazeta zyrtare të shtetit osman. Ai shton më shumë se Girgini në renditjen e tij të botimeve edhe gazetën “*Selanik*” (Selanik, osmanisht – greqisht, 1869), dhe gazetën “*Aydin*” (Izmir, osmanisht, 1874). Gazetat e vilajeteve shqiptare në Shkodër, Janinë, Prizren e Manastir a Selanik, as në fillim e as më vonë nuk kishin fletë në gjuhën shqipe, siç ishin dygjuhëshe shumë nga gazetat e tjera, e megjithatë ato shkruanin për jetën e shqiptarëve.

Gazeta “*Yanya*” (Janina) jep me detaje⁽⁹⁾ ceremonitë e diplomimit të nxënësve në gjimnazin “*Zosimea*”, duke botuar me këtë rast edhe deklaratat e drejtuesve të shkollës dhe të autoriteteve ushtarake të vilajetit. “*Disa nacionalistë grekë dhe shqiptarë dihet që kanë dalë nga kjo shkollë*”, – vëren studiuesi Orhan Koloğlu.

– Gjimnazi i Janinës “*Zosimea*” u bë gjatë Lëvizjes së Tanzimatit përherë e më i pëlqyer, – shkroi⁽¹⁰⁾ Eqrem Vlora, – dhe deri në vitin 1860, ai ishte një institucion mësimor i kënaqshëm sipas kriterëve të Evropës së përparuar, ku mësuan shumë shqiptarë ortodokë dhe muslimanë.

“Nxënësit e saj vërtet sillnin me vete në shtëpi një simpati për Greqinë, por ata dilnin prej saj si shqiptarë me ndërgjegje të lartë kombëtare. Të tillë ishin Naim, Sami dhe Abdyl

⁸ Topuz, Hıfzı. *II Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. (Nga Mahmuti i Dytë deri te Holding-ët, Historia e shtypit turk). Stamboll, 2003. Faqe 33-34.

⁹ Koloğlu, Orhan. *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. (Historia e shtypit nga osmanllinjë deri në shekullin e 21-të). Stamboll, 2006. Faqe 35.

¹⁰ Vlora, Eqrem bej. *Kujtime*. Vëllimi i parë 1885 – 1912. Tiranë 2001, Faqe 160-161.

Frashëri, Ismail, Qemali Vlora, Abedin Dino, Gjergj Çako, Turhan Pasha etj. Disa nga këta shqiptarë patriotë themeluan në Athinë qendrën e parë të gjuhësisë shqiptare 1874-1880",

– shkruan ai.

Por gjithsesi gjuhën shqipe nuk ia dolën ta përdornin në shtypin e kohës në një faqe të veçantë si gjuhë e dytë rajonale, gjë që ia arritën ta bënin grekët, serbët dhe kombësitë e tjera.

Gazeta "Ishkodra" ridel në dritë (1879)

Lajmin mbi përpjekjet për ribotimin⁽¹¹⁾ e gazetës "Ishkodra" e dha gazeta "Sabah" dhe disa gazeta të tjera në mars të vitit 1876. Sipas njoftimeve, njëren faqe ajo do ta kishte në gjuhën osmane dhe tjetrën në italisht. Autori i këtij artikulli, që mendohet të ketë qenë vetë Sami Frashëri shkruante⁽¹²⁾:

"...gjuha amtare e gjithë popullsisë së Shkodrës dhe e rrethëve të saj dhe e shumicës së popullsisë myslimane ishte shqipja, të cilën ata e shkruanin dhe e lexonin me shkronja latine, madje edhe letërkëmbimin midis tyre ata e mbanin në shqip".

"Mendojmë se do t'i sillte më tepër dobi qëllimit të një gazete zyrtare, nëse njëra faqe e saj, në vend që të botohej në një gjuhë të huaj, të shkruhej në gjuhën amtare të popullsisë. Kështu do të kishte më shumë ndikim në popullsinë e atyre viseve",

– theksonte artikullshkruesi.

Por gazeta në fakt doli në dritë vetëm pas dy vitesh e gjysmë.

Vilajeti i Shkodrës ribotoi nga 24 qershori i vitit 1879 gazetën e vet⁽¹³⁾ zyrtare "Ishkodra". Ajo doli për dy vjet një herë në javë, çdo të enjte, në osmanisht dhe në shqip me alfabet arab, e drejtuar nga Hysen Pasha.

¹¹ Lajmet nga vilajetet. *Sabah*. nr.17, 14 (26) mars 1876, faqe 2. (Prifti, Kristaq. Buharaja, Vehxhi. *Zëdhënësi i Lindjes*. Sami Frashëri. Vepra 14, Prishtinë & Shkup, 2004, faqe 165.

¹² Studiuesit shqiptarë mendojnë se ky autor është Sami Frashëri.

¹³ Daka, Palok. *Bibliografia retrospektive...*, faqe 8. Marrë nga *Leka*. Shkodër 1939, nr.6-12, faqe 236.

Më 27 qershor 1879, në valën e lëvizjes shqiptare të udhëhequr nga Lidhja e Prizrenit, konsulli i Austro-Hungarisë në Shkodër, Friedrich Lippich von Lindburg, e njoftoi⁽¹⁴⁾ Ministrinë e Jashtme në Vienë se më 24 qershor 1879 kishte dalë gazeta “**İshkodra**” në shqip dhe turqisht. Sipas tij, lëndën e gazetës e përgatisnin nëpunësit qeveritarë të qytetit dhe lajmet për pjesën shqipe i nxjerrin nga gazetatat evropiane. Sipas tij, gazeta ndodhet nën ndikimin e valiut të Shkodrës Hysen Pashës. Qysh në numrin e parë, njoftonte konsulli, ajo shkroi për Bosnjen e pushtuar nga monarkia dualiste (Austro-Hungaria) një vit më parë dhe bënte kritika kundër Austro-Hungarisë. Ky lajm i shkurtër u botua⁽¹⁵⁾ edhe në revistën “*Leka*” të Shkodrës.

Po ashtu Zef Skiroi shkroi⁽¹⁶⁾ në veprën e tij “Shqiptarët dhe çështja ballkanike” mbi ngjarjet e Shkodrës prill – maj 1880:

“Ditën e 7 majit 1880 në gazetën zyrtare “İshkodra”, e cila shihte dritën për të parën herë në shqip dhe osmanisht, u botua një thirrje e nënshkruar nga Ali pashë Gucia, Hodo beg Sokoli, Preng Bib Doda, myftiu Hafiz Efendiu (hafiz Daut Boriçi), arqipeshkvi Karlo Poten dhe Kol Çoba në emër të parisë dhe të popullit, në të cilën thuhej se, “... meqenëse Shqipëria pushoi së qeni nën sundimin e sulltanit, të gjithë nëpunësit joshqiptarë do të pushoheshin nga puna dhe do të detyroheshin të linin vendin dhe se tani e tutje populli nuk do t’i bindej më askujt, përveçse urdhrave të Lidhjes dhe këshillave të pleqësisë së fiseve, të cilat do të vazhdonin të ishin ashtu si deri atëherë, të vetmit ligjvënës të shtetit të ri”.

Në vitin e dytë të jetës së saj, më 1880-n, botuesit e saj deklaruan haptazi se, gazeta ishte “organ i degës së Lidhjes së Prizrenit në Shkodër”. Ky pohim do të shënonte edhe mbylljen e këtij organi fill pas shtypjes dhe shpërndarjes së Lidhjes Shqiptare të Prizrenit.

Në vitet që pasuan, pasi Lidhja Shqiptare e Prizrenit pushoi së ekzistuari, gazeta vazhdoi të botohej jo rregullisht dhe vetëm në osmanisht. Gazeta u prodhuan në shtypshkronjën e Shkodrës,

¹⁴ Frashëri, Kristo. *Në gjurmë të dy gazetave të vjetra shqipe. Zëri i Popullit*, 22 nëntor 1962, faqe 3 dhe në *Tribuna e gazetarit*, nr. 3 - 4, 1967, faqe 13-14.

¹⁵ *Leka*. Shkodër. Nr. 6 - 12, 1939, faqe 236.

¹⁶ Schiro, Giuseppe. *Gli Albanesi e la questione balcanica* Napoli 1904, faqe 64.

përballë pallatit qeveritar të qytetit.

Studiuesit pohojnë se pas mbylljes në vitin 1880, gazeta “*Ishkodra*” ridoli në dritë edhe në 1897-n deri në 1903-n, por për këtë botim të tretë të saj, ende ka pak të dhëna.